

עולם מוזר ב. קורות חיה גוטליב" למרים שורץ

— מאת לוי יצחק הירושלמי —

לעיני הילדה חיה גוטליב נרצח אחיה התאום, הנפש הקרובה לה ביותר, בידי ערבי צעיר. פגז ש"שולה על-ידי ערבי בימי מלחמת העצמאות פגע באביה ו,חמקה נפ"ש מביית כלאה ופרחה לעולם שכולו טוב". ואילו היא, חיה, רוקמת יח"ס עם צעיר ערבי (מחמוד), נפג"שת עמו תחילה באקראי ואחר-כך בחשאי, מבקרת אצל משפחתו בכפר הערבי, "ממתינה למחמוד שיעשה בה מה שלבו חפץ", מביאה אותו לתוך ביתה ומגלה שהיא הרה לו.

היחסים בינה לבינו אינם מתנה"לים במישור אחד. יש בהם עליות וירידות, התפרצויות ומשברים, יצ"רים ופחדים, עד כי נפרדות הדר"כים ביניהם, למרות זאת היא מתל"טה לשאת בתוכה ועמה את פרי זרעו, אפילו מחייב אותה הדבר ל"המשיך בנדודים, לעקור עצמה מ"ביתה החדש בתל-אביב ולעבור אל הקיבוץ.

דומה היה לה, שכאן (בקיבוץ) הגיעה אל המנוחה והנחלה, "בהר"גשתה היתה חיה בת-בית אצל ה"אנשים האלה שבלבה היתה מלגלת על דבריהם ומכבדת מעשיהם. ויותר משהשתייכה אליהם השתייכה אל האדמה הזאת סביבה, השחורה וה"פוריה". היא גם נתחבבה על כמה מאנשי הקיבוץ — למגינת לבה, בעיקר הגברים, אשר נמשכו אליה. אולם סופו של סיפור — טראגי.

החברה הקיבוצית אף היא לא קלטה אותה. קנאת נשים הולידה שנאה והתוצאה היתה: נקמה. לאחר ש"נודע, כי אבי הילד שהיא נושאת בבטנה הוא ערבי — החליטה, "הא"סיפה" של הקיבוץ שלא לקבל אותה כחברה. גשות הקיבוץ (זולת אחת, סבתא יוכבד) וחבר ועדת-התרבות (שפעם, "תפס את זרועותיה, חיסק גופה אל גופו, גחן עליה ונשך את שפתיה עד זוב דמן... גופו נלחץ אליה קשה ומלא שנאה") הם שקמו נגדה. להשקטת המצפון נימ"קו את ההתנגדות גם ב"טעמי בט"חון". לא הועילו כל הנימוקים שכי"נגד — ההועלתיים (היא עובדת מצויינת) והמוסריים (אתם תושבים שזה כתאים למוסר שלנו לגרש אשה על טף הלידה"?). אחד החברים הטיח כלפי המתנגדים: "במדינה ה"זאת התרגלו להצדיק כל מעשה מפוקפק, כן, כל תועבה התרגלו להצ"דיק במלת-הקסם, "בטחון". אך ה"אוזניים והלבבות נשארו אטומים. "מה בכלל דעתך על הקיבוץ?" — נשאלה חיה על-ידי אחד החברים. "הוא דומה למאה-שערים", אמרה חיה. אמרה — ולא פירשה. את ה"פירוש נתן חבר-קיבוץ שהתערב ב"שיחה. הוא אמר: "היא בהחלט צודקת. אלה ואלה פאנאטים... ממש כמו במאה-שערים — שם נעשו ה"סייגים עיקר ותכלית המצווה נשכחה".

הקיבוץ פלט אותה. היה זה דווקא ב"ימים הנוראים". אולי משום כך חזרה ביום-הכיפורים — יומה ה"אחרון בקיבוץ ובעולם-החיים — "לעשות תשובון נפשה, להתפלל ב"סגנון שלמדה בבית אבא, להתוודות, לבקש רחמים, להתחנן בפני אלהי אבותיה שיירשמו היא והילד אשר ברחמה בספר החיים שלפניו".

אולם תפילתה לא נתקבלה. ב"מוצאי-יום-הכיפורים מצאה את מור"הה, הקיבוץ שלא קיבל אותה בחייה, נאלץ לקבלה במותה. היא נטמנה ב"אדמת הקיבוץ. "ניצחה אתכם, המלכ"שפה האדומה. בכל זאת הצליחה להיש"אר כאן. רעיון גאוני בחיי, להתאבד על מפתן הקיבוץ ואפילו במצפונכם הצליחה להשאיר עקבות — לפחות עד הגשם הראשון". כך אמרה חברת קיבוץ למחרת הלוויה — אמרה ו"צחקה.

אמירה של שנאה וצחוק של נקמה.

"קורות חיה גוטליב" מסופרות על"י ידי מרים שורץ בצורה מעניינת. אפילו לא הגיעה ברומאן הראשון שלה לגיבוש הראוי ולעיצוב המושלם — עלה בידה להעלות סיפור שלם, אפשר, הסבכים הרבים, הרבים מדי, באופן הסיפור אינם אלא חלק מ"שרשרת הסבכים שבסיפור-החיים עצמו. השוני הוא בכך: חיה גוטליב אינה מתירה עצמה מסבכי החברה. ואילו מרים שורץ נחלצת בסופו של דבר מדרכי-הסיפור המפותלות.

אם צריך להגדיר את תוכן הסיפור ומשמעותו, "על רגל אחת" — דומה, כי אקלע למטרה בהגדרתו כסיפור"חיים של דמות יוצאת-דופן שנולדה, גדלה ונדדה בעולם יוצא"דופן, מבלי למצוא בו מקום-שלי קבע או אפילו הרגשה של שייכות"קבע. חיה גוטליב, בת למשפחה חר"דית נוסח מאה-שערים, חשה אי"נוחות משנית ילדותה בתוך ביתה ובחברה שהיתה כמו חלק ממנה. מ"צערותה לא מצאה מקום לגופה ו"מנוח לנפשה בעולם הצר של סביבתה. יצר הסקרנות והאווט-החיים דבקו בה ודחפוה בעוצמה כה רבה, עד כי לא קדמה אצלה מחשבה למעשה. כבר אז היתה יוצאת-דופן בתוך ד"אמות ביתה. כבר אז היו יוצאי"דופן היחסים (המחודדים והמעוותים) בין אמה לבינה. כבר אז היתה כל ריקמת חייה — בתוך העולם בו חייתה — יוצאת-דופן.

במרומו ושלא במרומו נתון הסי"פור להבין את הגורמים האובייק"טיביים והסובייקטיביים להעד-היצ"י בזה בכל דרכיה של חיה גוטליב ולאורך כל חייה (הקצרים) — בבית ובשכונה, בבית-הספר ובחברת ה"בנות, במקומות-המגורים והעבודת, ביתסים שבינו (מחמוד הערבי) ל"בינה, בעיר הגדולה ובקיבוץ הקטן. כל בניין עולמה נבנה מלכתחילה על יסודות מעורערים וממילא ה"יצירות מטנה והלאה.

נדמה, כי הדבר האחרון שאפשר לומר על הספר, "קורות חיה גוטליב" (הוצאת "עם עובד") הוא, שאשה כתבה אותו. ברומאן זה יש סגנון — ליתר דיוק: יש סגנונות הרבה. אך נעדר ממנו סגנון אישי. סגנון הספר כמו תוכנו כבד לעתים ואין בו אף לא קו ולא קב של רוח.

הכושר התיאורי שנחונה בו מרים שורץ גדול יותר מן הכושר הסיפורי שלה, אם כי גם הוא אינו מבוטל. יודעת היא היטב לשרטט ולצייר נופים, אנשים ומצבים, ואילו ב"בואה לספר דברים — דרכה לעתים מתארכת ולשונה לובשת צורה ו"פושטת צורה, לא תמיד בהתאם ל"אווירה ולנסיבות.

סיפור חייה של חיה גוטליב — מורכב. לא רק שמתנגשים בו יצ"רים, השקפות, אהבות, קנאות ו"שנאות, אלא כל קורות-החיים רצור"פנות רדיפות, בריחות, רציחות, טרא"גדיות. כל אלה פועלים כמו לפי הכלל: עבירה גוררת עבירה, משבר גורר משבר, שנאה גוררת שנאה, מוות גורר מוות. ובתוך כל אלה — חיבוטים, לבטים, סיבוכים ותיס"בוכים הכרוכים במעבר ממקום ל"מקום, מסביבה לסביבה, מעיר לעיר, מעיר לקיבוץ, מעולם לעולם, מאמ"נה לאמונה, מאמונה לאי-אמונה, מאי"אמונה לאמונה וחוזר חלילה. המעברים כשלעצמם — מורכבים. אך לפעמים נעשים הם מורכבים יותר שלא ב"הכרח, בגלל התפשטות יתרה, עודף התפלספות וחיטוט-יותר בפרטי-פר"טים ובדברים שוליים, לעתים עד כדי כך שהעיקר נעשה טפל והטפל נעשה עיקר, או שמרוב עצים לא נראה היער.

אולם למרות פגמים אלה ואחרים — הסיפור בכללו הוא מעניין וכמה חלקים ממנו הם אפילו מרתקים.